

ВІЙСЬКОВА ІСТОРІЯ

Кравченко Сергій

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, студент 4 курсу

Науковий керівник: к.і.н., доц. Поспелов А. С.

До питання класифікації зброї в Океанії у доколоніальний період

Історії країн Океанії мало приділяють уваги навіть у західній історичній науці, не кажучи вже про вітчизняну. Можливо, однією з причин цього є те, що вивчення Океанії доколоніального періоду тісно переплітається з іншою наукою – етнологією. Дана стаття, використовуючи данні останньої дисципліни, робить спробу висвітлити питання озброєння воїнів Океанії у загальноісторичному контексті.

Ключові слова: *військова історія, класифікація зброї, холодна зброя, Океанія, історія країн Океанії, доколоніальний період.*

На сьогоднішній день існує багато загальних праць, присвячених класифікації холодної чи/та вогнепальної зброї (наприклад, робота Дж. Стоуна «Велика енциклопедія зброї та обладунків» [10]), проте навіть біглий погляд на них оголяє одну суттєву проблему – у більшості з них зовсім не приділяється уваги зброї, що використовувалася у так званій Океанії – багаточисельних розсіяних островах Тихого океану. Саме на усунення цього пробілу і направлена ця стаття.

Основні російськомовні джерела по цій темі пов'язані з ім'ям видатного мандрівника, антрополога та етнографа Миклухо-Маклая та музею етнології та антропології, названим в його честь. Цей музей містить певну колекцію зброї із Папуа-Нової Гвінеї, Самоа, Тонга, та випускає збірники, що описують та тлумачать експонати музею [6]. З англomовних джерел найбільш фундаментальною є праця британського священика та письменника-натураліста Джона Георга Вуда «Природна історія людини» [4], яка детально описує, зокрема, зброю та військову справу так званих «нецивілізованих рас», а також містить доволі рідкісні гравюри різних видів зброї того чи іншого народу Океанії.

Зазвичай, усю зброю ділять на дві головні категорії: наступальна та оборона. Наступальну зброю ще окремо ділять на холодну та вогнепальну, проте в даному контексті друга підкатегорія нам не знадобиться, так як вогнепальна зброя потрапила до мешканців Океанії лише разом з колоністами. Отже, холодна наступальна зброя у Океанії представлена, як правило, трьома підкатегоріями: держаків, ударно-дробильна та металеві зброя. Клинкової зброї як такої в Океанії не було, і навіть те, що називають «мечем з острова Гілберта (Кірибаті)», насправді є простою дубиною із вставленими по бокам зубами акули [4, с. 380].

Почавши казати про зброю із островів Гілберта, в якій широко використовуються зуби акул, можна плавно перейти до першої підкатегорії холодної наступальної зброї Океанії – а саме, до держакової зброї, під якою розуміються списи. Спис з островів Гілберта є нічим іншим, як вже згаданим «мечем», але вже закріпленому на довгому держаку. На інших островах, звісно, конструкція списів була дещо інакшою, але головні матеріали залишаються сталими – це дерево, камінь та кістки (вже не тільки зуби акул), які виступають у якості наконечника [9, с. 10-13]. Доволі примітні списи із острову Гуам (неінкорпорована територія США), де у якості наконечників використовувалась навіть людська кістка [1]. Існують і більш прості списи із одного лише дерева, наконечники яких просто гостро заточуються чи загартовували у вогні. Подібні списи знаходимо на Самоа, Фіджі, Соломонових островах та інших [4, с. 349]. Дуже примітним є спис із острову Пасхи – в ньому наконечник зроблений із обсидіану [3, с. 208].

Перейдемо до другої підкатегорії – ударно-дробильна зброя, під якою зазвичай розуміють палиці та дубини. Дійсно, наряду із списками, це один із найпоширеніших видів зброї, який ми знаходимо у всій Океанії. І ситуація з ними аналогічна ситуації із списками – зазвичай, їх роблять з дерева, інколи оздоблюючи кістками і перетворюючи таким чином палиці із ударно-дробильної зброї у ріжучу (прикладом такої палиці може бути вже згаданий «меч» із Кірібаті) [9, с. 10]. Форми та розміри бойових палиць на островах Океанії є вкрай різноманітними [3, с. 144], однак і вони піддаються умовній класифікації. Довгі (більше 80-100 см у довжину) палиці, як правило, не мають складних форм та в перерізі мають форму круга або квадрату (наприклад, поваї у Самоа [6, с. 91] і Тонга [6, с. 71]). Короткі палиці, навпаки, мають складну і різноманітну форму. Найбільш поширеною формою майже у всій Океанії можна справедливо назвати палицю у вигляді весла. Це пояснюється тим, що жителі островів Океанії, в силу специфіки регіону, дуже багато часу проводили в морі, в тому числі на каное, невід'ємним атрибутом яких були весла [4, с. 233]. Тому не дивно, що подібні бойові дубини ми знаходимо на Самоа [6, с. 90], Тонга [6, с. 71], Фіджі та багатьох інших островах. Інші види палиць специфічні для кожної країни, проте можна виділити певні тенденції в оздобленні коротких бойових дубин: широке використання зубців, гаків, шипів [6, с. 90-92] та чотиригранних, овально-листовидних, овально-закруглених широких частин [6, с. 71].

Що ж до металевих зброї, то тут слід виділити умовно два види зброї: праща та лук. Праща, будучи, напевно, однією з найдавніших видів зброї, була розповсюджена по всьому земному шару [10, с. 504], тому не дивно її поширення і на островах Океанії. Як і в інших регіонах планети, конструкція пращі у різних регіонах Океанії дуже близька, виготовляється, як правило, із кокосових волокон та в якості металевих знарядь використовує маленькі кам'яні або гальку [4, с. 205]. Кажучи про лук, треба звернути увагу на те, що саме він, на відміну від усіх попередньо згадуваних видів зброї, не є загальнопоширеним на всьому тихоокеанському регіоні. Відсутність луку на

маленьких островах Полінезії та Мікронезії деякими вченими пояснюється тим фактом, що в ньому не було особливої необхідності у зв'язку з бідним тваринним світом, а, отже, у остров'ян не було необхідності у дальнобійній зброї для полювання, що неминуче відобразилось і на військовій справі [5, с. 84]. Проте ця теза ніяк не пояснює майже повну відсутність луків на величезній території Австралії та його наявність на деяких невеликих островах Меланезії, тому важко вважати це питання повністю вичерпаним. У Австралії, до слова, замість лука активно застосовували бумеранг, досить популяризований у сучасному світі, але мало хто знає, що він насправді є нічим іншим, як метальною палицею [10, с. 84], вже зазначеною вище. Серед країн Океанії, які все ж таки були знайомі з луком, слід зазначити Нову Гвінею, Самоа [6, с. 93], Соломонові острови [4, с. 300-301], Вануату та Фіджі [3, с. 230-234].

Коротко окресливши наступальну зброю корінного населення островів Океанії, перейдемо до їх оборонної зброї. Слід звернути увагу на те, що загалом на островах Океанії оборона зброя не була досить поширеною і зустрічалася, скоріше, як виняток. Загальна класифікація зазвичай поділяє оборонну зброю на два типи: щити та обладунки. Перша категорія, а саме щити, представлена у Новій Гвінеї [4, с. 240], Австралії [4, с. 25, 53], на Соломонових островах [4, с. 301] та Фіджі, на Гуамі [1]. Океанські щити зазвичай були продовгуватої (прямокутної чи овальної) форми і нагадували щити корінних народів Центральної Африки [3, с. 236]. Можливо, таке мале поширення щитів у даному регіоні має спільні причини із непопулярністю серед жителів островів Океанії луку та стріла, адже щити з'являються на противагу, в першу чергу, дальній зброї [10, с. 728].

Що ж до обладунків, то вони теж зустрічаються в Океанії вкрай рідко і слугують особливою родзинкою у багатьох дослідженнях зброї та обладунків народів світу. Головна тенденція в цьому типі оборонної зброї – це плетіння усіх необхідних елементів захисту із коксового волокна. Так, наприклад, на Гуамі із коксового волокна плели собі шоломи та нагрудні пластини [1], а на Самоа – цілі панцирі і спеціальні накладки на живіт [9, с. 13]. Проте справжнім шедевром доколоніальної військової історії Океанії є, беззаперечно обладунки із островів Гілберта (Кірібаті). Зверху на панцир, аналогічний самоанському, кірібаті одягали справжню «кірасу» із шкіри скату. Із цього ж матеріалу робилися також поножі та наручі. Часто на задній частині обладунку робився дерев'яний виступ, що мав захистити воїна від удару по потилиці. Голову захищав, як правило, шолом із висохлої риби-їжака [7].

Як ми побачили вище, різноманітна зброя із островів Океанії дуже добре вписується у загальноісторичну класифікацію зброї. Майже усі її види та типи були регіональними різновидами загальнолюдських видів зброї – як то палиця, спис, праща, лук. Навіть такі екзотичні речі, як бумеранг та «меч» із зубами акули на практиці виявляється різновидами простої палиці. Деякі особливості регіону, такі як, наприклад, нестача тварин для полювання, зумовили певні особливості розповсюдження таких видів озброєння, як лук та щит. Відсутність обробки заліза та ряд інших факторів призвели до того, що весь арсенал

океанських воїнів був вироблений із дерева, кокосового волокна та кісток. Не дивлячись на гадану примітивність та неефективність океанської зброї, слід зазначити, що вона була вкрай збалансованою та дуже добре функціонувала у існуючій до вторгнення європейців політичній системі. З подібним арсеналом майже усі воїни островів Тихого океану були приблизно рівними по силі, не було очевидних лідерів чи аутсайдерів. Лише прихід колонізаторів порушив крихкий баланс сил і вияв повне відставання технологій Океанії від технологій Західного світу.

Література

1. **Dixon B.** Ancient Chamorro Warfare / Boyd Dixon [Electronic recourses]. – Mode of access: <http://www.guampedia.com/ancient-guam-warfare/> (20.06.2017)
2. **O'Riordan C. E.** An Ethnographic Analysis of a Kiribati Shark-Toothed Sword / Catherine E. O'Riordan [Electronic recourses]. – Mode of access: <https://wiki.ucl.ac.uk/display/BBCollabSupport/An+Ethnographic+Analysis+of+a+Kiribati+Shark-Toothed+Sword> (20.06.2017)
3. **Ratzel F.** The history of mankind, Volume 1 / Friedrich Ratzel. – London: Macmillanandco., ltd., 1896. – 567 p.
4. **Wood J. G.** The natural history of man: being an account of the manners and customs of the uncivilized races of men / John George Wood. – London: G. Routledge, 1870. – 882 p.
5. **Вейле К.** История человечества: Австралия и Океания / Карл Вейле. – Санкт-Петербург: Полигон, 2003. – 224 с.
6. **Культура народов** Индонезии и Океании: [Сборник статей] / Институт этнографии им. Н.Н. Миклухо-Маклая АН СССР; [отв. ред. Н.А. Бутинов, Р.Ф. Итс]. – Ленинград: Наука. Ленингр. отд-ние, 1984. – 189 с.
7. **Латы из необычных** материалов: ихтиандры Кирибати [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://infreactor.org/19724-laty-iz-neobychnyh-materialov-ihtiandry-kiribati> (20.06.2017)
8. **Ревуненкова Е. В.** (сост.). Австралия, Океания и Индонезия в пространстве времени и истории. – СПб.: МАЭ РАН, 2010. – 362 с.
9. **Санги-Маццини Дж.** Орудия войны: от средневековья до 1914 года / Джованни Санги-Маццини. – Киев: Семейная библиотека, 2012. – 116 с.
10. **Стоун Д. К.** Большая энциклопедия оружия и доспехов / Джордж Камерон Стоун, пер. с англ. Л.И. Здановича. – М: Астрель, 2010. – 768 с.

Kravchenko S. *To the question of the classification of weapons in Oceania in the pre-colonial period*

The history of Oceania have paid little attention even to western historical science, not to mention domestic. Perhaps one of the reasons for this is that the study of Oceania before the colonial period is closely interwoven with another science – ethnology. This article, using the data of the last discipline, makes an attempt to highlight the issue of arsenal of the warriors of Oceania in the general histoire context.

Keywords: *military history, classification of weapons, cold weapons, Oceania, history of Oceanic countries, pre-colonial period.*